

W kilku słowach o plakacie SEM

RENATA JURASIŃSKA

„Elementarne, ale niebanalne”

Sielpia, 25–27 października 2019

**Konferencja organizowana przez
Stowarzyszenie na rzecz Edukacji Matematycznej**

**Jeden obraz
wart więcej**

niż tysiąc słów...

Przysłowie chińskie

Martin Gardner, zmarły 22 maja 2010 roku amerykański dziennikarz i popularyzator nauki, specjalizujący się w matematyce rekreacyjnej, redagował w czasopiśmie *Scientific American* kolumnę „Mathematical Games”.

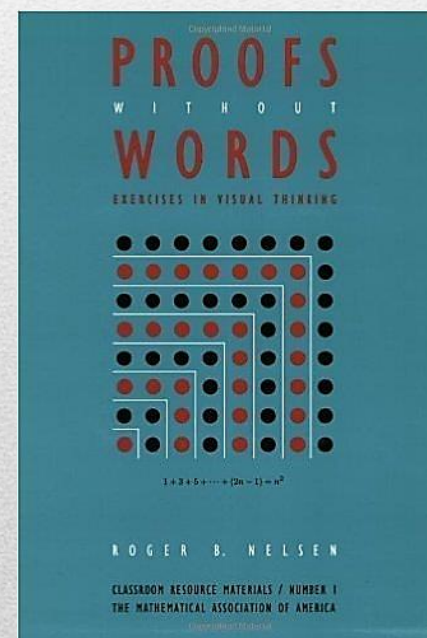
W jednym z artykułów, w październiku 1973 roku napisał, że „...w wielu przypadkach ścisły dowód może być uzupełniony rysunkiem tak prostym i pięknym, że prawdziwość twierdzenia widać na pierwszy rzut oka...”.

Takie „rysunkowe” dowody nazywał
„look-see” diagrams.

W roku 1980 redakcja czasopisma *The College Mathematics Journal* zaprosiła na swoje łamy oprócz „zwykłych” artykułów również „...**proofs without words**, mathematical poetry, quotes...”.

W roku 1993 została wydana przez The Mathematical Association of America w serii *Classroom Resource Materials* książka „**Proofs Without Words. Exercises in visual thinking**” autorstwa Rogera. B. Nelsena.

DOWODY BEZ SŁÓW (PWWs)

nie są współczesnym wymysłem, mają bardzo długą historię, znane były już w starożytnych Chinach, klasycznej Grecji i dwunastowiecznych Indiach.

DOWODY BEZ SŁÓW nie są tak
naprawdę dowodami...

Czym więc są?

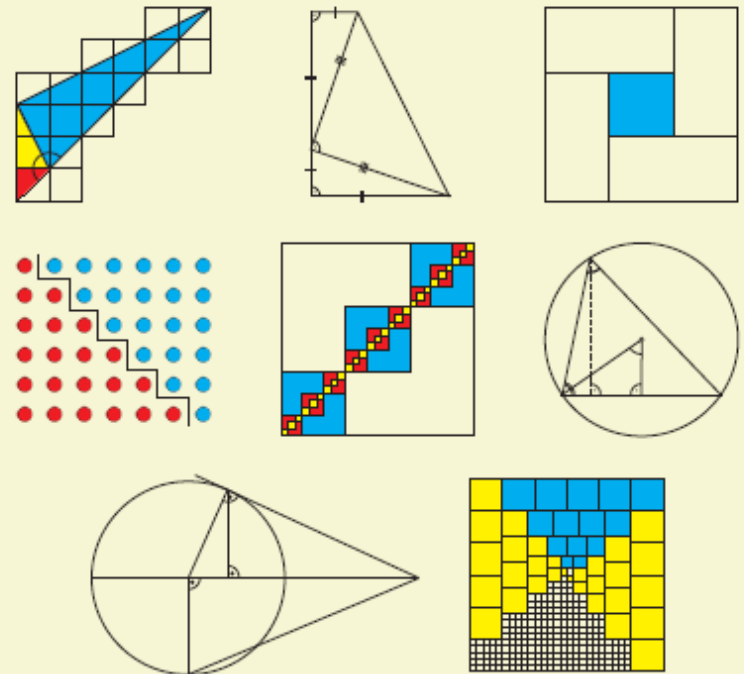
Są to rysunki lub schematy, które pomagają obserwatorowi zrozumieć **DLACZEGO** dane wyrażenie (równość, nierówność itp.) jest prawdziwe oraz **W JAKI SPOSÓB** można zacząć ścisły dowód jego poprawności.

Przy niektórych rysunkach mogą pojawić się „naprowadzające” równości lub nierówności, ale generalnie **DOWODY BEZ SŁÓW** mają za zadanie dostarczać wskazówek wizualnych i stymulować myślenie matematyczne.

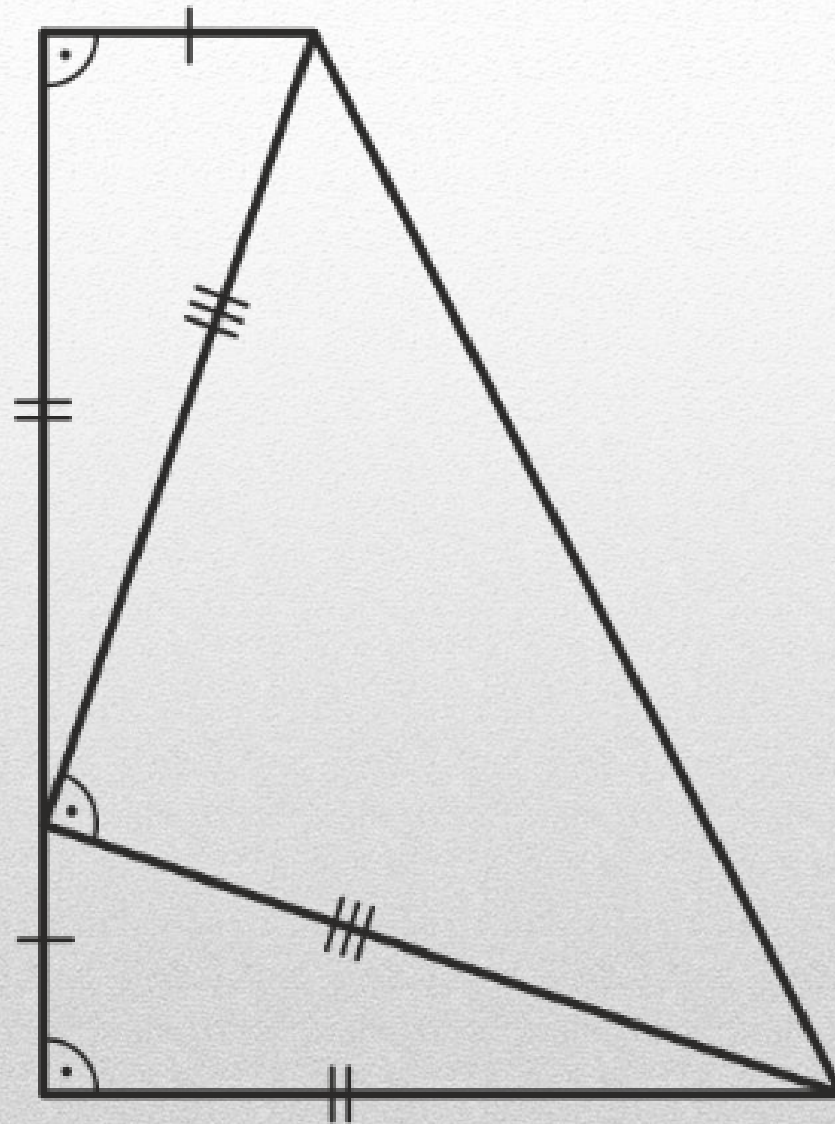

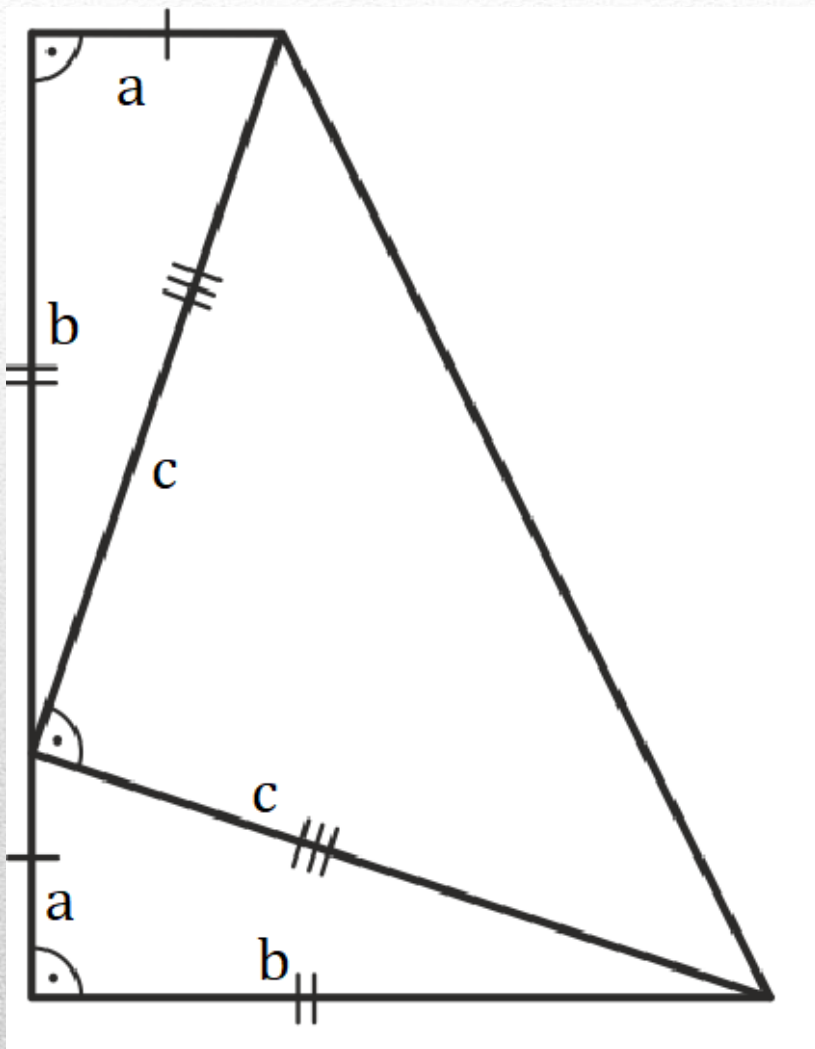
Najnowszy plakat SEM poświęcony jest właśnie dowodom bez słów

Jeden obraz wart więcej niż tysiąc słów...

$\sin^2 1 + \sin^2 2 + \sin^2 3 = \dots$	$a^2 + b^2 = c^2$	$x + \frac{1}{x} \geq 2$ dla $x > 0$	$1^3 + 2^3 + 3^3 + \dots + n^3 = \frac{1}{4}(n(n+1))^2$
$1 + 2 + 3 + \dots + n = \frac{1}{2}n(n+1)$	$\sum_{k=1}^n \frac{1}{3^k} = \frac{1}{2}$	$\sqrt{\frac{a^2+b^2}{2}} > \frac{a+b}{2} > \sqrt{ab} > \frac{2}{\frac{1}{a} + \frac{1}{b}}$	$\frac{a+b}{2} \geq \sqrt{ab}$ dla $a, b > 0$
$\sqrt{a^2} \geq \frac{a}{2} + \frac{1}{4}$ dla $a, b > 0$	$F_{n+1}^2 = 4F_n F_{n-1} + F_n^2$ dla $n \geq 3$	$\sin(x+y) = \sin x \cos y + \cos x \sin y$ dla $x > 0, y > 0, x+y < \pi$	

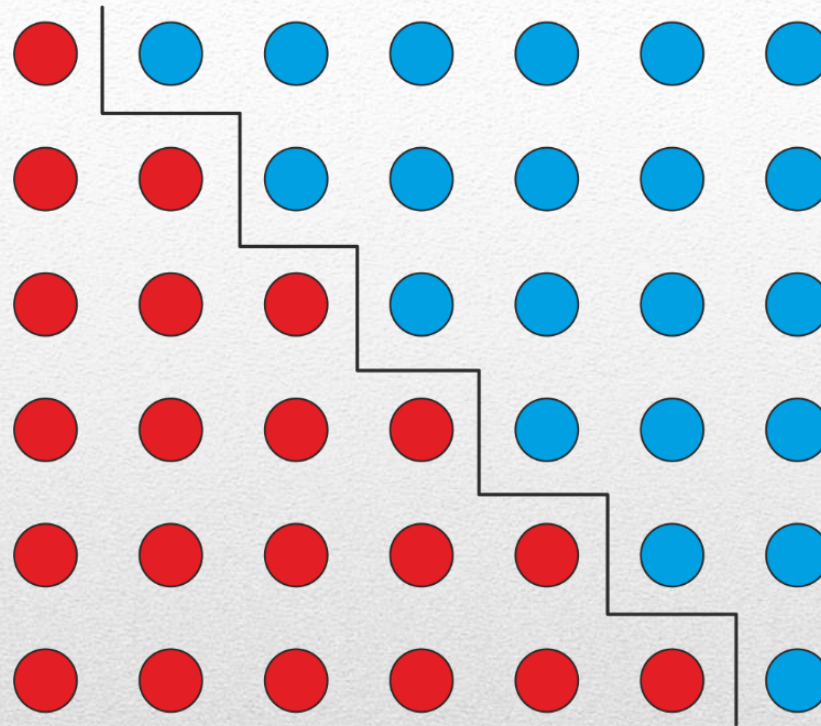
$$P = 2 \cdot \frac{1}{2} ab + \frac{1}{2} c^2 = \frac{1}{2} (a + b)^2$$

$$a^2 + b^2 = c^2$$

(James A. Garfield, 20. prezydent USA, 1876)

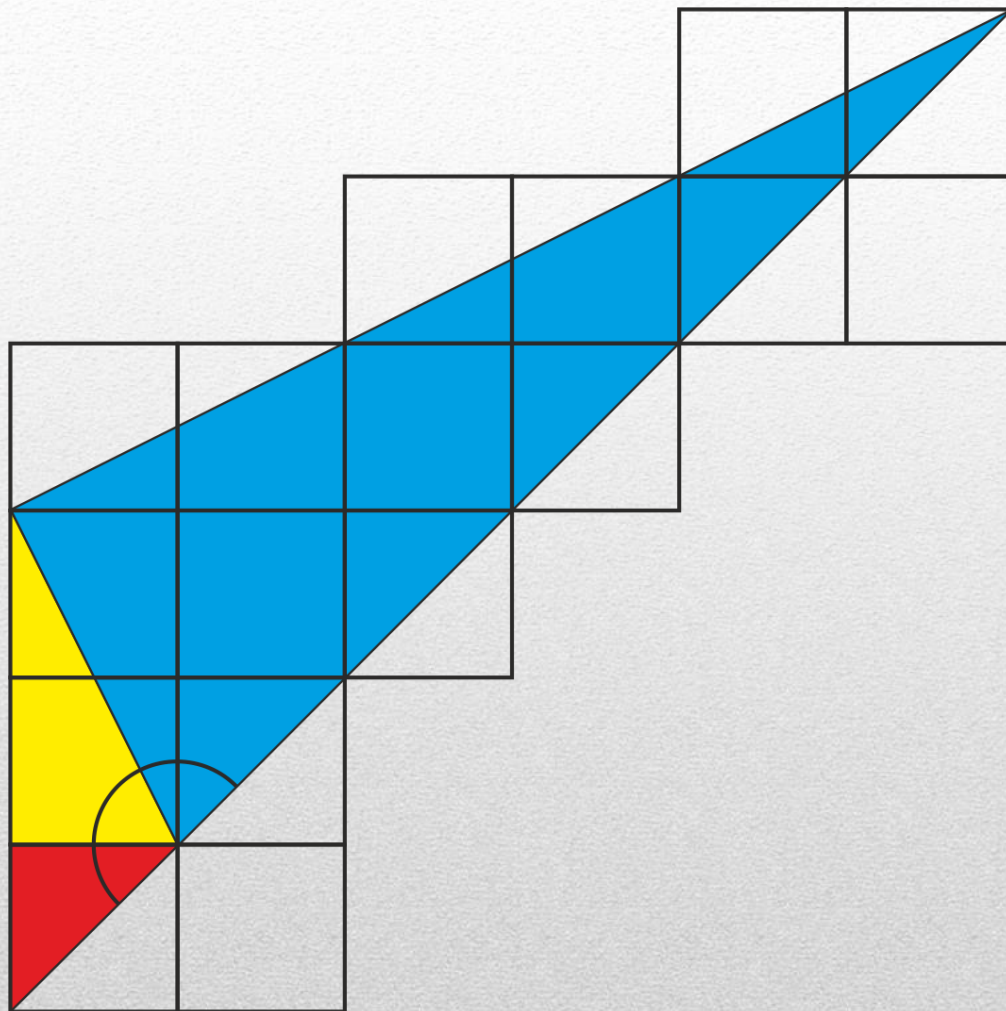

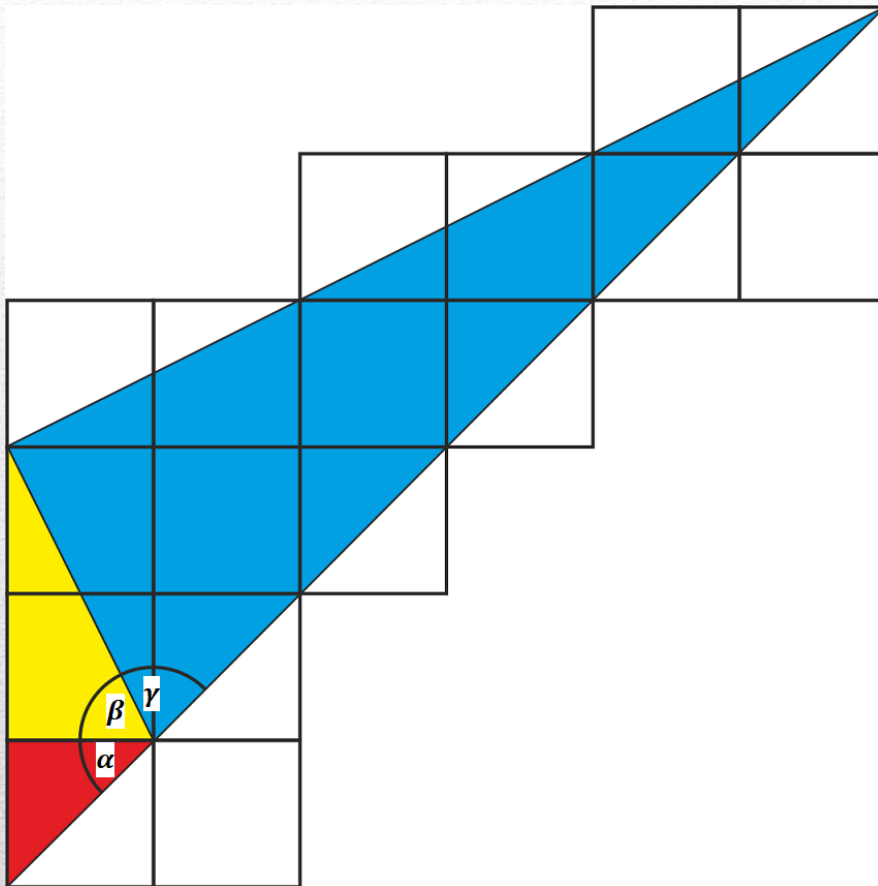

$$1 + 2 + \dots + n = \frac{1}{2}n(n + 1)$$

(Starożytni Grecy)

$$\text{tg } \alpha = 1, \text{tg } \beta = 2, \text{tg } \gamma = 3$$

$$\alpha = \text{arctg}1$$

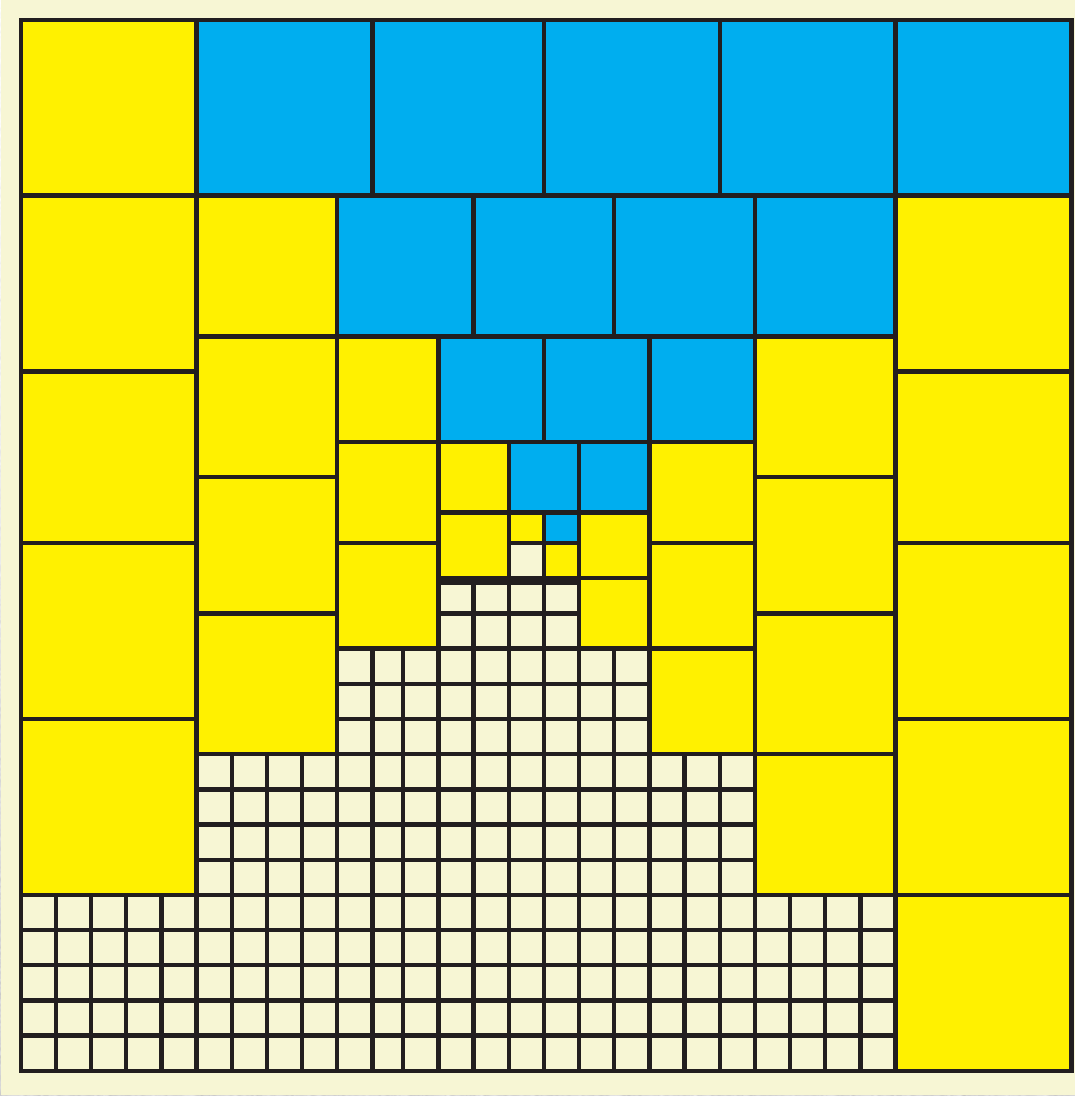
$$\beta = \text{arctg}2$$

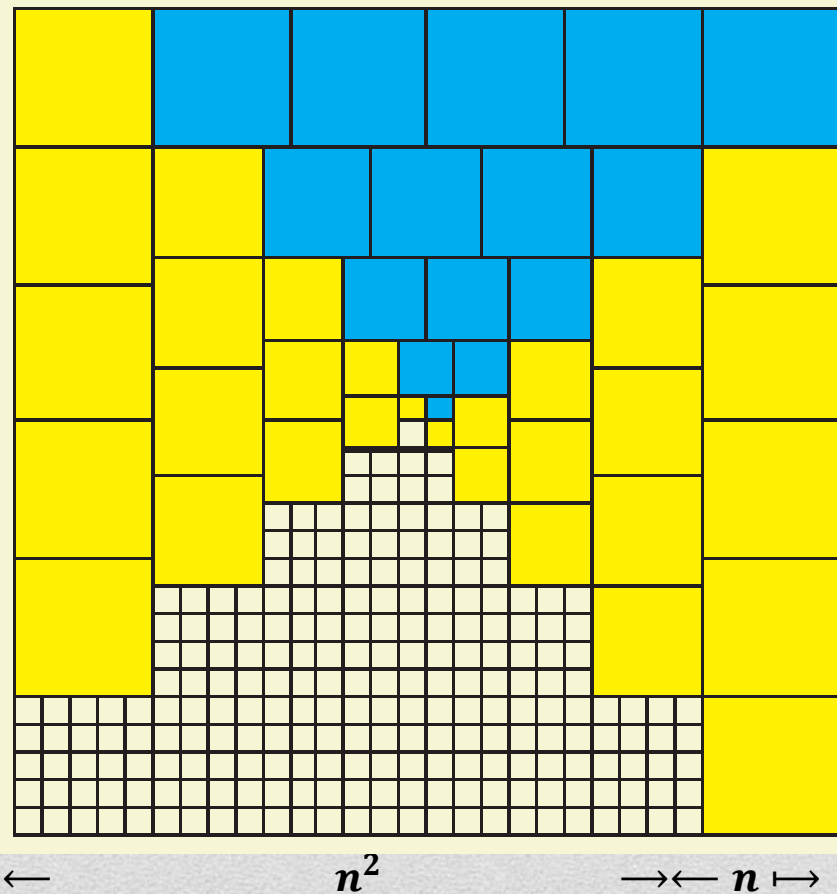
$$\gamma = \text{arctg}3$$

$$\text{arctg}1 + \text{arctg}2 + \text{arctg}3 = \pi$$

(Edward M. Harris)

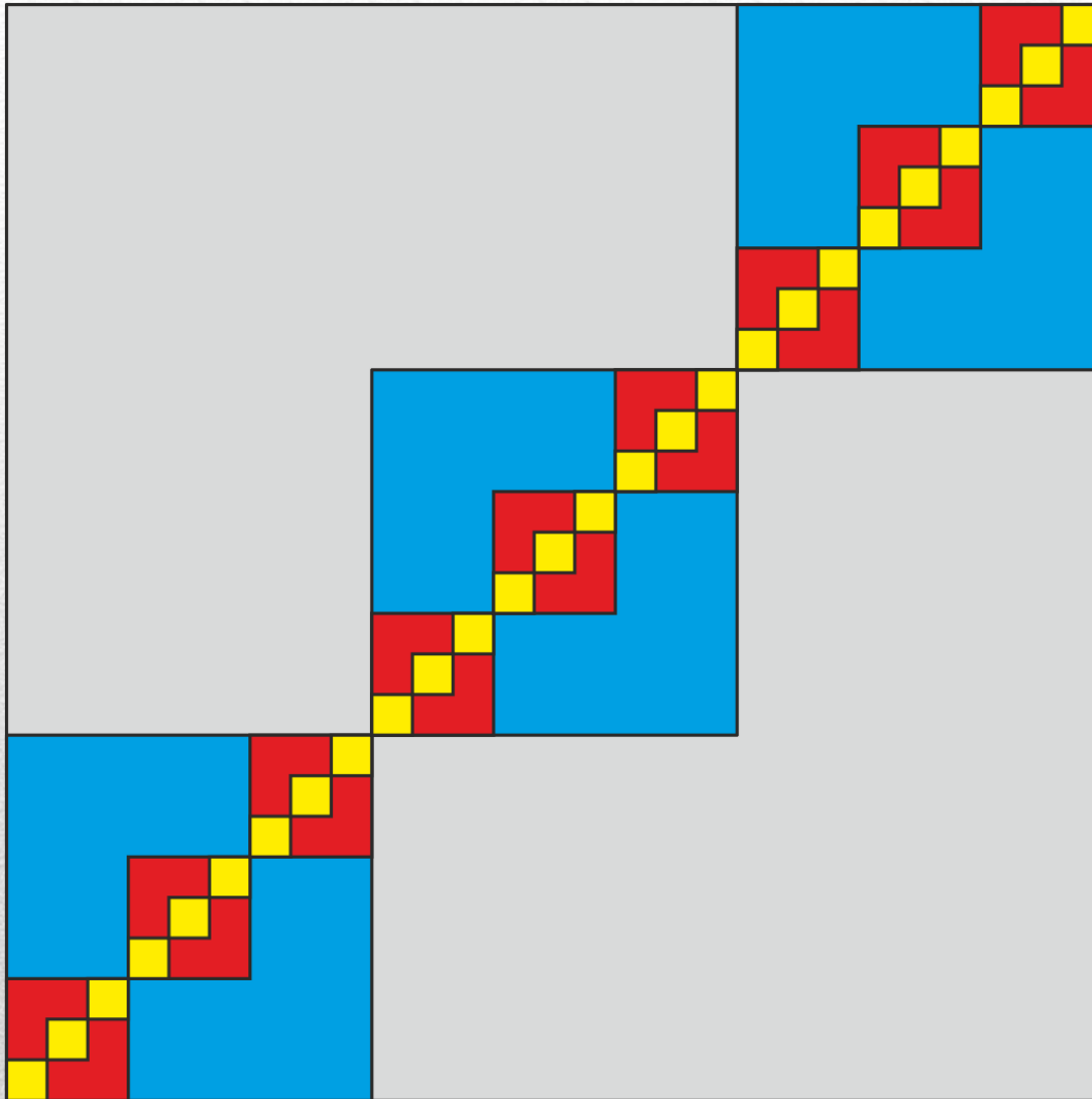

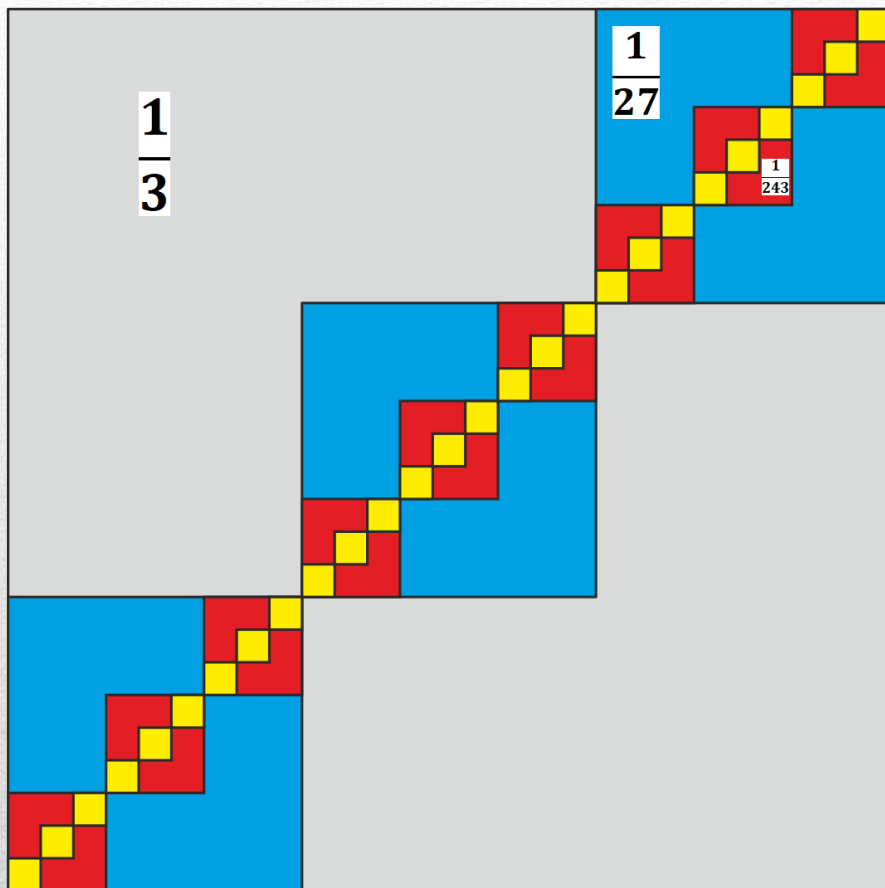

$$4 \cdot (1 \cdot 1^2 + 2 \cdot 2^2 + 3 \cdot 3^2 + \dots + n \cdot n^2) = (n^2 + n)^2$$

$$1^3 + 2^3 + 3^3 + \dots + n^3 = \frac{1}{4} [n(n + 1)]^2$$

(Antonella Cupillari, Warren Lushbaugh - niezależnie)

$$2 \left(\frac{1}{3} + 3 \cdot \frac{1}{27} + 9 \cdot \frac{1}{243} + \dots \right) = 1$$

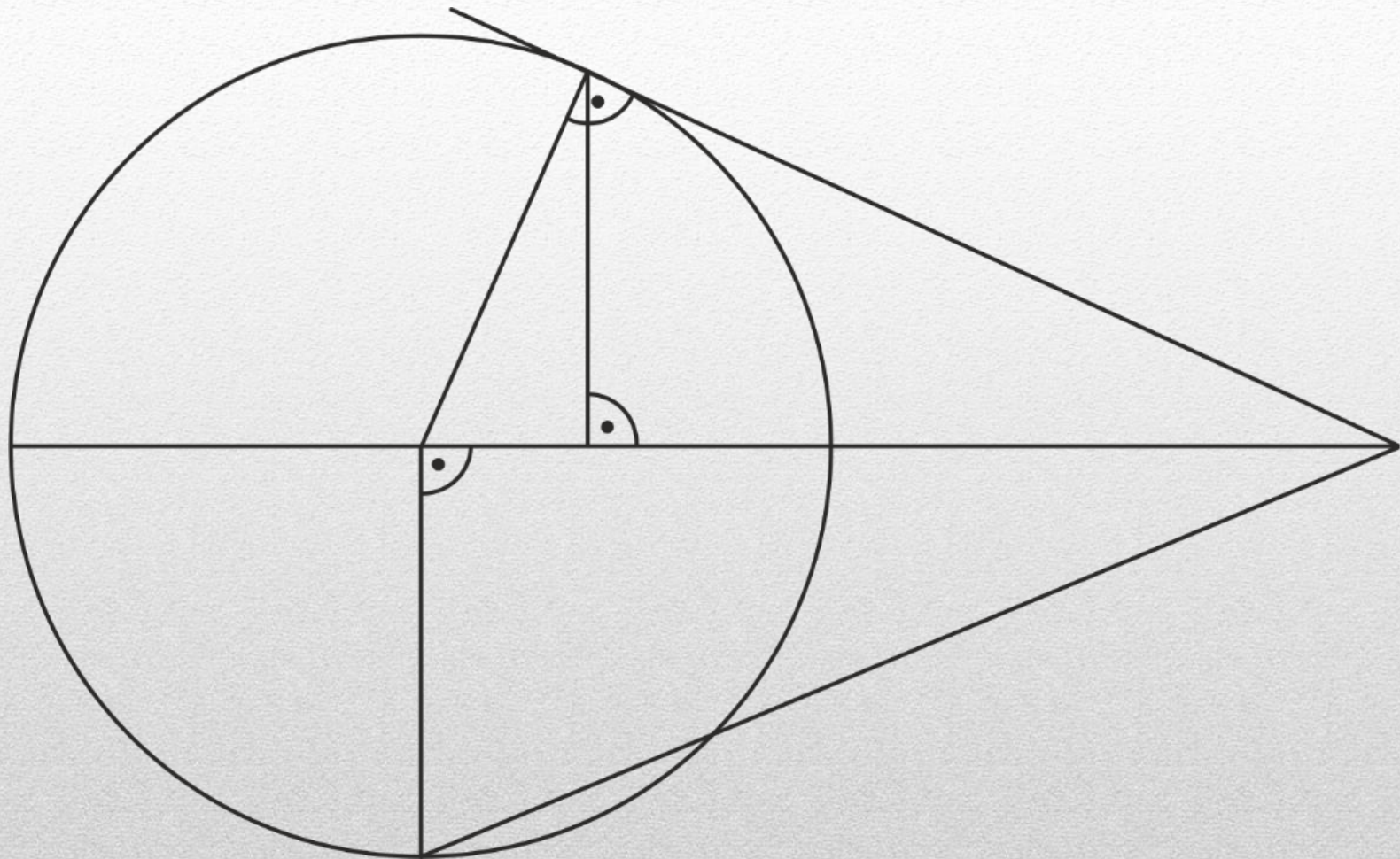
$$2 \left(\frac{1}{3} + \frac{1}{9} + \frac{1}{27} + \dots \right) = 1$$

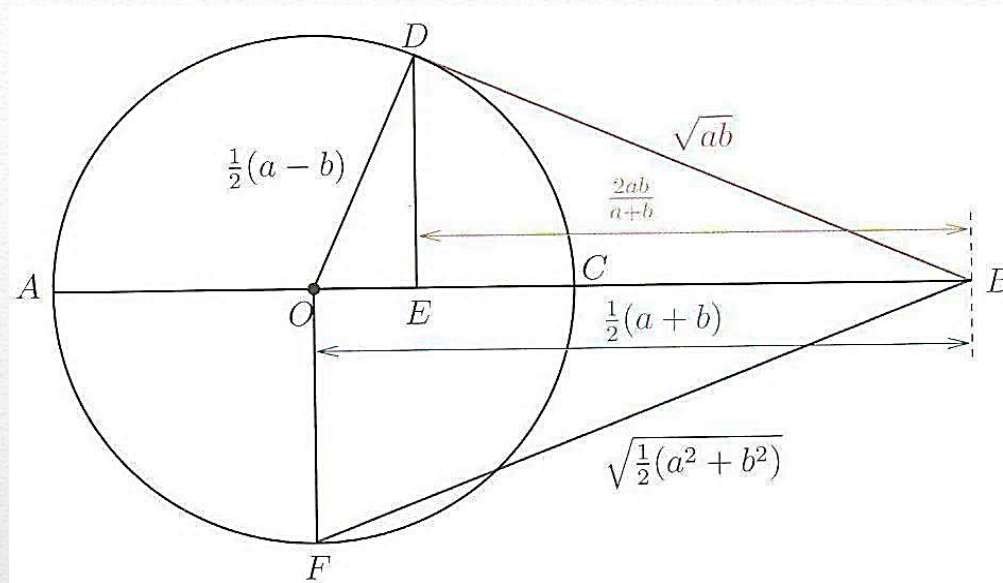
$$2 \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{3^n} = 1$$

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{3^n} = \frac{1}{2}$$

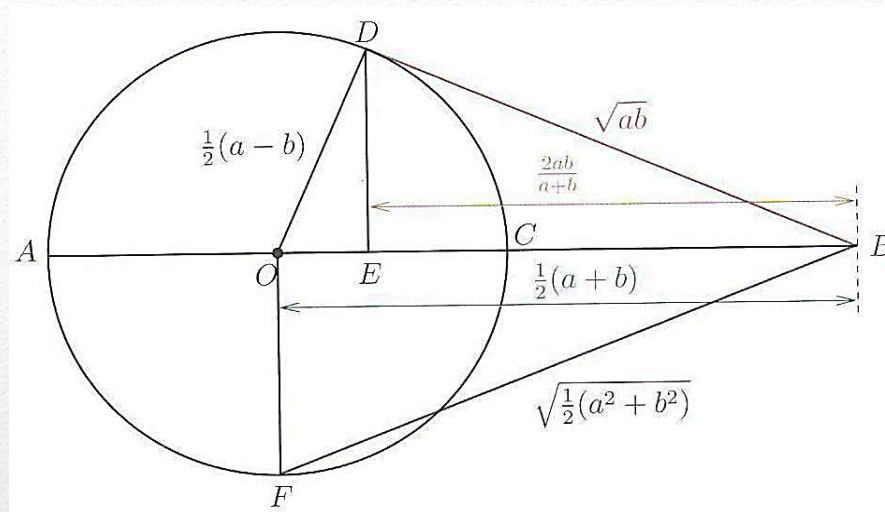
(Elizabeth M. Markham)

Niech a i b będą liczbami dodatnimi i niech $a > b$. Na odcinku AB o długości a obieramy taki punkt C , że $|BC| = b$. Kreślimy okrąg o średnicy AC i jego środek oznaczamy przez O . Z punktu B prowadzimy styczną do górnego półokręgu i oznaczamy przez D punkt styczności. Przez E oznaczamy rzut prostokątny punktu D na odcinek AB , zaś przez F – punkt wspólny okręgu i odcinka o początku w punkcie O , prostopadłego do odcinka AB . Można wykazać, że

$$|OB| = \frac{a + b}{2}, |BD| = \sqrt{ab}, |EB| = \frac{2}{\frac{1}{a} + \frac{1}{b}}, |FB| = \sqrt{\frac{a^2 + b^2}{2}}.$$

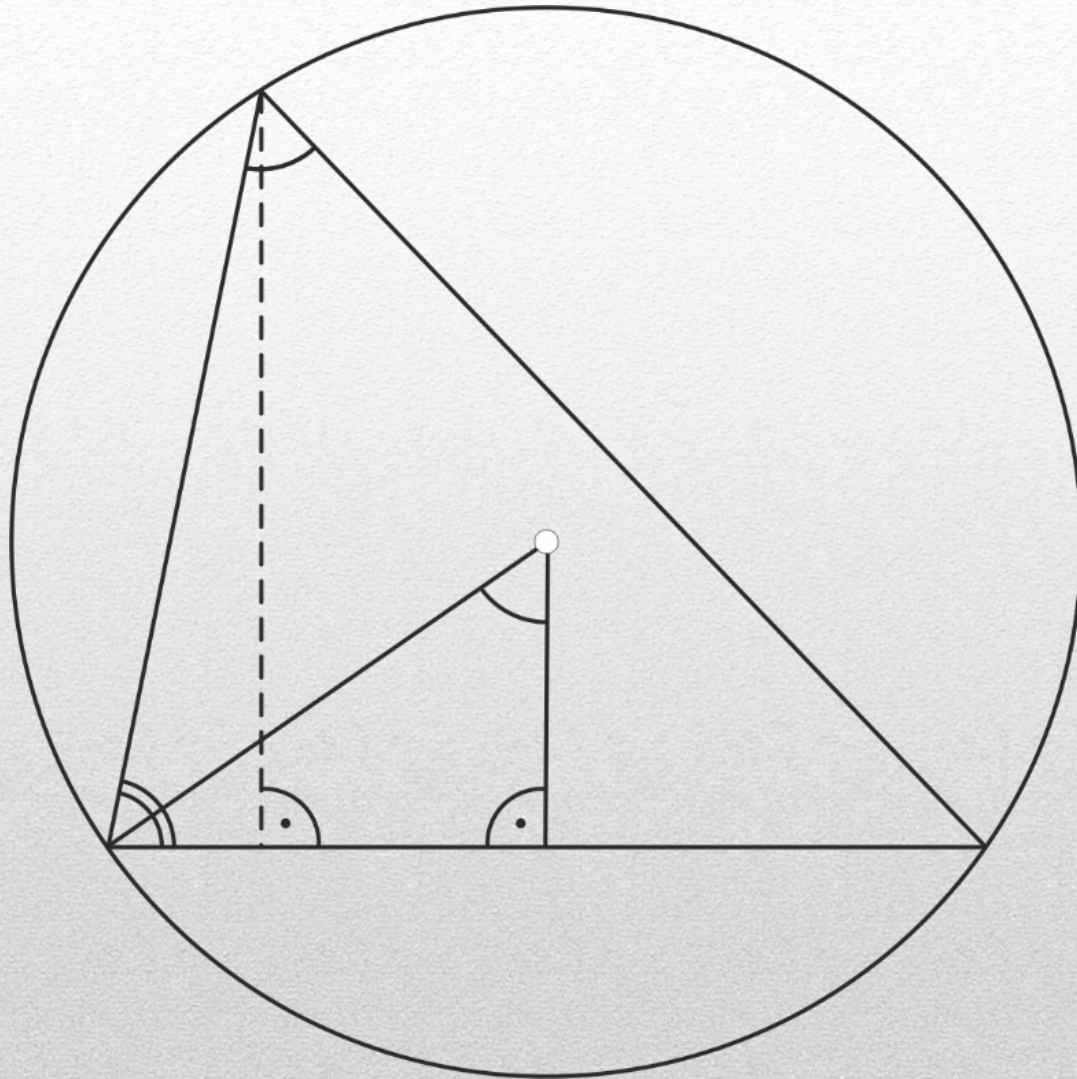
Korzystając w trójkątach prostokątnych EBD , OBD i OFB z tego, że przyprostokątna jest krótsza od przeciwprostokątnej, otrzymujemy nierówności

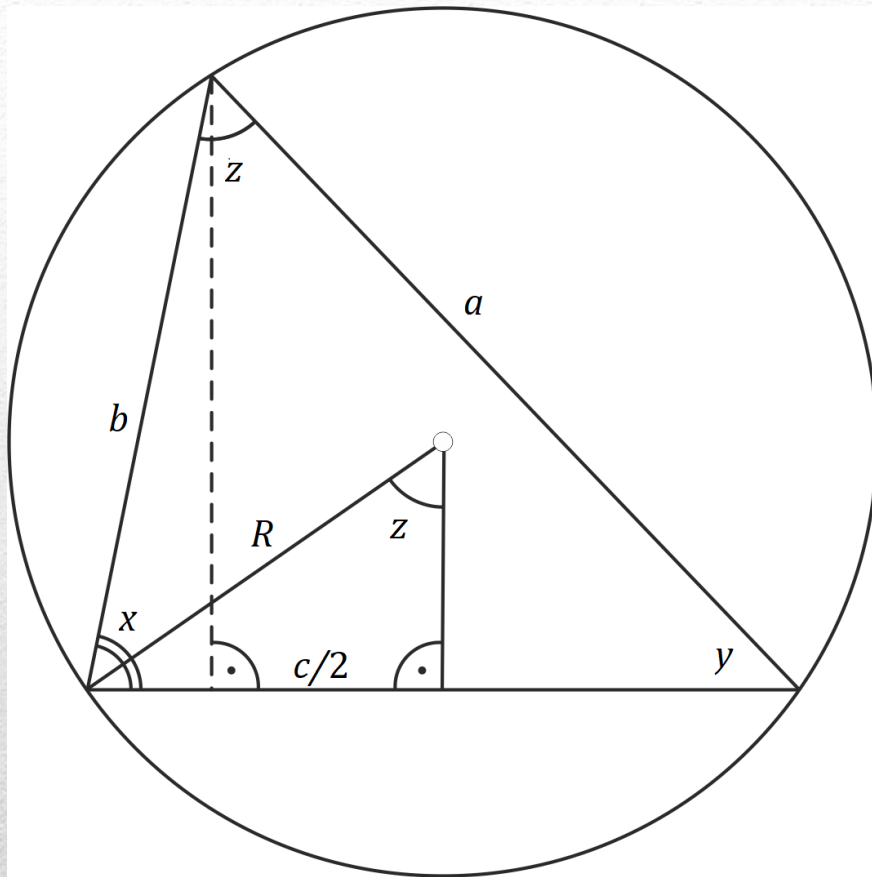
$$|FB| > |OB| > |DB| > |EB|,$$

a stąd

$$\sqrt{\frac{a^2 + b^2}{2}} > \frac{a + b}{2} > \sqrt{ab} > \frac{2}{\frac{1}{a} + \frac{1}{b}}.$$

(Roger B. Nelsen)

$$c = a \cdot \cos y + b \cdot \cos x$$

$$\sin z = \frac{\frac{c}{2}}{R} = \frac{c}{2R}$$

Analogicznie

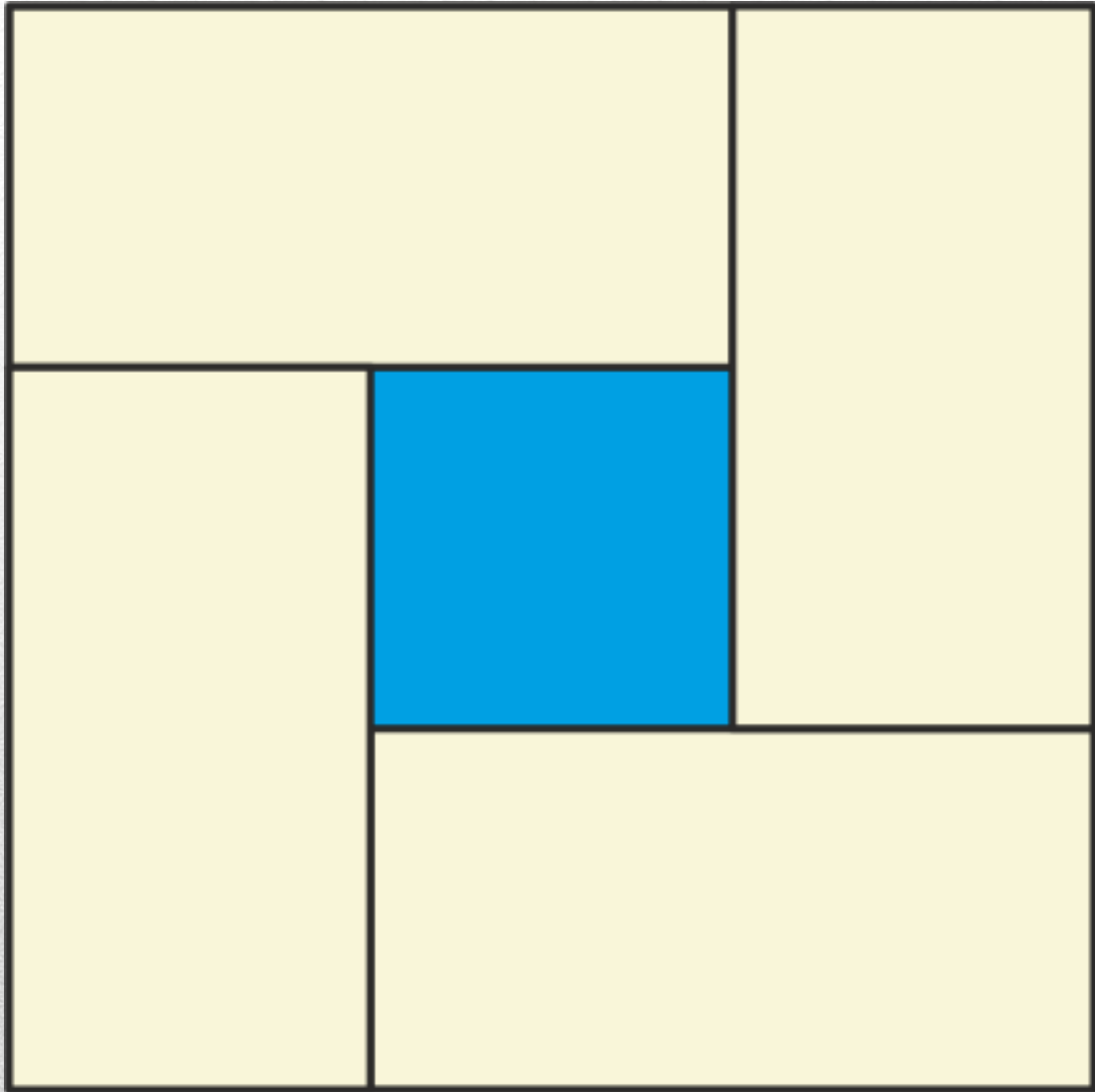
$$\sin x = \frac{\frac{a}{2}}{R} = \frac{a}{2R}, \sin y = \frac{\frac{b}{2}}{R} = \frac{b}{2R}$$

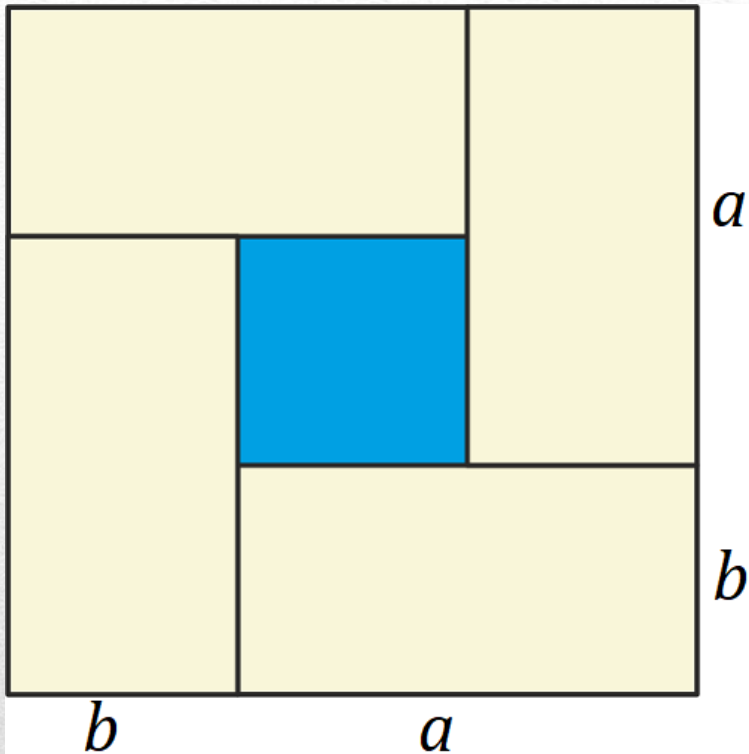
Przyjmując $R = \frac{1}{2}$ mamy

$$\sin x = a \sin y = b, \sin z = c$$

$$\sin(x + y) = \sin(\pi - (x + y)) = \sin z = \sin x \cos y + \sin y \cos x$$

(Sidney H. Kung)

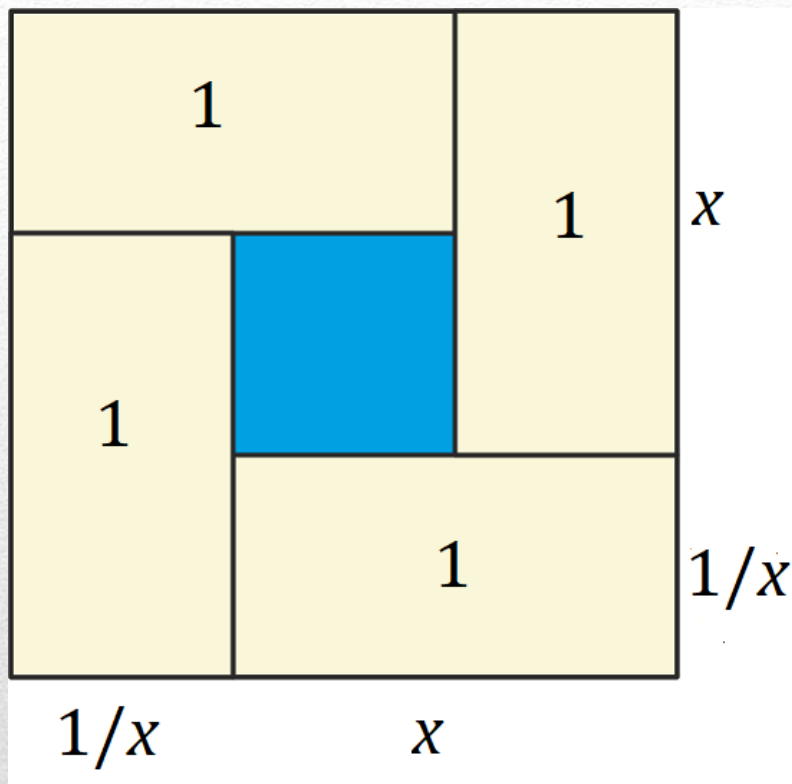
$$(a + b)^2 \geq 4ab$$

$$a + b \geq 2\sqrt{ab}$$

$$\frac{a + b}{2} \geq \sqrt{ab} \quad \text{dla } a, b > 0$$

(Doris Schattschnieder)

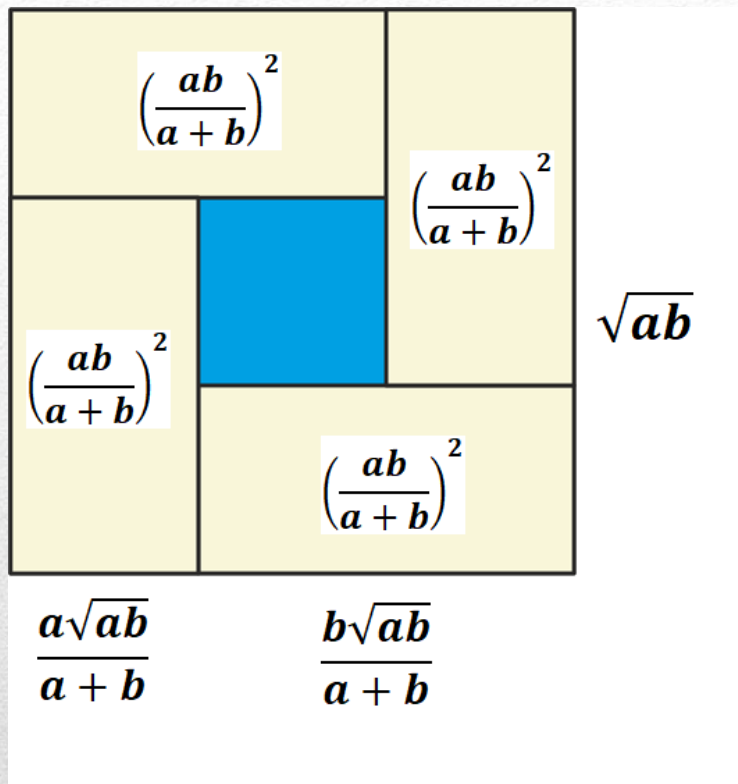

$$\left(x + \frac{1}{x}\right)^2 \geq 4$$

$$x + \frac{1}{x} \geq 2 \quad \text{dla } x > 0$$

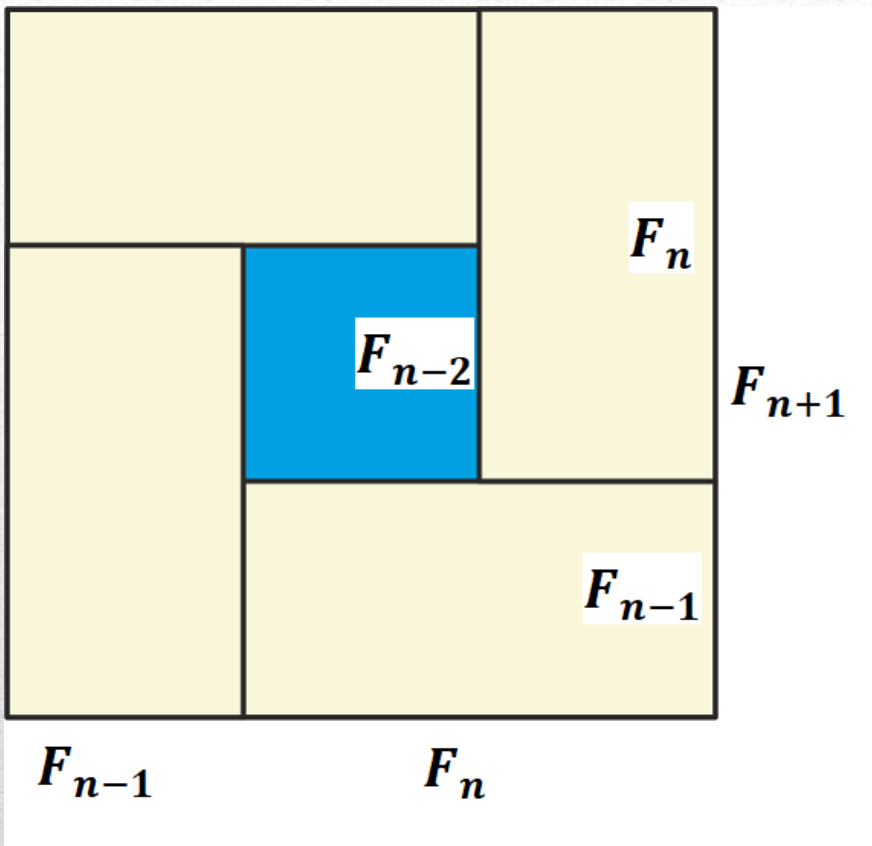
(Roger B. Nelsen)

$$(\sqrt{ab})^2 \geq 4 \left(\frac{ab}{a+b} \right)^2$$

$$\sqrt{ab} \geq \frac{2ab}{a+b}$$

$$\sqrt{ab} \geq \frac{2}{\frac{1}{a} + \frac{1}{b}} \quad \text{dla } a, b > 0$$

Liczby Fibonacciego

$$F_1 = F_2 = 1,$$

$$F_{n+1} = F_n + F_{n-1}$$

1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34...

$$F_{n+1}^2 = 4F_n F_{n-1} + F_{n-2}^2 \quad \text{dla } n \geq 3$$

**Cóż to czytasz, mości książę?
Słowa, słowa, słowa... HAMLET**

What do you read, my lord?
Words, words, words...

Theorem. *Hamlet was not a mathematician.*

Proof. Suppose that Hamlet was a mathematician.
Then he would simplify

$$2B \quad \text{or} \quad -2B$$

and he would say

$$2|B|.$$

But he did not. This is a contradiction.

Dziękuję za uwagę

